

Het woonstalhuis uit Vorselaar genoemd de Bruegelhoeve (ca. 1600)

Robert Nouwen

1. Architectuur

Het woonstalhuis uit Vorselaar (afb.1)¹ is een Kempense variante op de zogenaamde driebeukige 'Saksische' of Noord-Westeuropese hallenboerderij. De hoeve wordt gedeeltelijk gevormd door de oorspronkelijke hoeve Willems op het gehucht Vispluk te Vorselaar langs de Oude Keulse Baan (afb. 2).

Afb. 1. De Bruegelhoeve

De kern en de plattegrond van dit gebouw zijn bewaard gebleven. Op grond van de bouwtechniek en de versiering van de balksloefen kan de oudste fase van deze boerderij met name de kamer vermoedelijk nog in de 16de eeuw worden gedateerd. Volstrekt zeker is dit echter niet. De stijlen en de balken zijn hier zwaarder van uitvoering dan elders in het gebouw. Huis en stal zijn jonger dan de kamer. Dit gedeelte van het gebouw dateert vermoedelijk uit het midden van de 17de eeuw. De buitenzijde echter was erg veranderd en had op het overkragend gevelfront na nog weinig met zijn vermoedelijke oorspronkelijke toestand gemeen. Het uitzicht van de zuidelijke en westelijke gevel is niet bekend. De reconstructie van de bakstenen zuidelijke gevel werd daarom geïnspireerd op de Halschoorhoeve in Minderhout uit 1671. De westelijke sluitgevel tenslotte met het staloverkragende wolfseinde (een dak dat met drie of vier hoeken schuin afloopt) en een luik waarlangs het hooi op de stalschelf kon worden

¹ J. WEYNS, 1963c: 151-152; J. WEYNS, 1967(2), 81-85; J. WEYNS, 1970b; M. LAENEN, 1992, 19-20.

gestoken, is afkomstig uit een hoeve van het gehucht Plassendonk te Noorderwijk.

Afb. 2. De hoeve op het gehucht Vispluk te Vorselaar

De boerderij bestaat uit een stal waarop naar het oosten toe de keuken en de kamer aansluit. Mens en dier leefden zo samen onder één dak. Stal en huis zijn driebeukig. Dit betekent dat een stijlenpaar vrij in de stal en het huis staat. De hoeve bezit enkele architecturale bijzonderheden, met name een overkraging van de zolderverdieping boven de kamer om de zware last van het graan op de zolder te kunnen dragen, een ingebouwde oven, een potstal en een kenmerkende oversteek boven de stal. Dit is een gewone schikking voor het Kempense boerenhuis.

Afb. 3. Bruegel, De volkstelling te Betlehem (detail).

De overkragende zolderpartij² is op verscheidene schilderijen van Pieter Bruegel de Oudere (+1569)

² Bijzonder R.C. HEKKER, 1964, 1-7.

aanwezig, onder meer op *Boerendans*, *De parabel van de blinden* en *De volkstelling te Betlehem* (afb.3). Ook op schilderijen van Simon Being, Joachim Patenier, Rogier van der Weyden of Hieronymus Bosch zijn hiervan voorbeelden te vinden³. Het dak heeft geen eigenlijke spant. De kap is een hanenbalkendak of een sparrendak. Het staloverkragend wolfseinde aan de westzijde was een kenmerk van talrijke Kempense hoeves.

Interieur

Het interieur van de leefruimtes van deze hoeve werd ingericht op basis van iconografische bronnen uit de 16de eeuw. In het bijzonder de schilderijen van Pieter Bruegel vormden een belangrijke inspiratiebron. Doch ook Joachim Patenier en Joachim Beuckelaer werden geconsulteerd.

Afb. 4. P. van der Heyden, *De magere keuken*, naar P. Bruegel de Oudere.

De vloer in de kamer bestaat uit aangestampde klei. De vensters van de kamer zijn onderaan voorzien van diefijzers, doch nog zonder glas. Aan de straatzijde werden zij dichtgemaakt met glas gevat in lood hetgeen op verscheidene schilderijen van Bruegel kan worden opgemerkt. De bovenste openingen van het kruisvenster in de zijgevel werden oorspronkelijk afgesloten door geolied linnen. Bij Bruegel, onder meer op “*De spreekwoorden*”, zien wij ook regelmatig gevlochten horren in doorzichtig mandenwerk in de ramen. Onder het zoldervenster van de zijgevel hangt een spreuwenpot. De ovenmond mondt uit in de rechter steunmuur van de haard in het huis. De haard van huis en kamer zijn rug aan rug gebouwd. Volgens J. Weyns⁴ is het zo goed als zeker dat de hoeve in zijn oudste fase nog geen wandhaard bezat, maar wel een centrale stookplaats. De schouwmantel in het huis is afkomstig uit een oude boerderij op de Ongelberg te Balen-Nete, deze aan de kamerzijde uit het afgebroken molenhuis van het gehucht Ter Molen in Zonhoven.

³ Zie in dit kader P. HEUTER, 1961.

⁴ J. WEYNS, 1967(2), 84.

Afb. 5. *De voorzichtigheid* (detail)

De bergmeubelen bestaan uit een laat-gotische paneelkast en een schapraai en verwijzen naar de 16de eeuw. De ronde tafel (rondeel) en de drievuotstoelen werden gemaakt naar voorbeelden op werken van Pieter Bruegel. Onder meer kan worden verwezen naar de prent “*De Voorzichtigheid*” uit de reeks “*De Deugden*” (1559) (afb. 5) of “*De dood van Onze-Lieve-Vrouw*” (1564-1565). De wieg werd is geïnspireerd op “*Het bezoek aan het pachthof*” van Jan Bruegel de Fluwelen. Het houten bed is zeer gelijkend aan het ledikant op de prent “*De zeven werken van barmhartigheid*”. Dit geldt ook voor de lange bank tegen de muur die wordt afgebeeld op “*De boerenbruiloft*” (afb.6). De kopieën van de houten snijplankjes werden gemaakt naar voorbeeld van het paneel met 12 cirkelvormige voorstellingen van spreekwoorden, bewaard in het Museum Maeyer van den Bergh te Antwerpen. Het ging oorspronkelijk waarschijnlijk om 12 beschilderde houten snijplankjes. Dit type kwam tussen 1530 en 1570 meer voor in de Kempen⁵. Tevens werden platte en diepe eetborden, uit hout gedraaid, gebruikt. Zij werden afgebeeld op respectievelijk “*De boerenbruiloft*” (afb. 6) en op “*De oogst*”. Het bestek is beperkt tot een lepel. Eetvorken werden slechts sedert de 17de eeuw gebruikt. Het aardewerk bestaat uit steengoed uit Raeren en werd onder meer op “*De boerenbruiloft*” afgebeeld. Het olielampje is een klein schaalje zonder voet. De bakermat vinden wij terug op de prent “*De magere keuken*”(afb.4). Zij is gemaakt van stro en spiraalsgewijze gevlochten⁶. De voorwerpen bestaan verder uit het spinrokken, een hekel en een handhaspel afgebeeld op de prent “*De wijze en de dwaze maagden*”. Hoewel mogelijk reeds

⁵ J. DE COO, 1965: 83-104; J. WEYNS, 1970b: 54; P. & F. ROBERT-JONES, 1997: 212.

⁶ J. WEYNS, 1969b, 2.

een spinnenwiel werd gebruikt, was in de 16de eeuw het spinrokken gebruikelijk⁷. De hekel diende om de vlasvezels vooraf te kammen. In de open haard ligt het spit op de vuurbokken. Hieraan zijn een druippan en een druiplepel toegevoegd. Er voor hangt een hespenkroon.

Afb. 6. Boerenbruiloft

In het huis bevindt zich de bakoven. Aan de noordzijden vinden wij de kelder en de moos met het moosrek, de moosbank en het mozegat terug. In het moosrek zijn borden geplaatst in rood loodglazuur aardewerk. Naast de konische boterstande staat een pekervat. Aan het plafond hangen manden en een kippenkorf. Een houten trapje leidt naar de slaapkamer boven de kelder.

⁷ J. WEYNS, 1970b, 55.